บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันแนวโน้มการทำธุรกรรมทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศได้มีการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้มากยิ่งขึ้น เอกสารอิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่ช่วยทำให้การประยุกต์ใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการดำเนินธุรกรรม ต่าง ๆ มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการรับส่งข้อมูลผ่านทางระบบเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ การสร้างหรือการจัดเก็บเอกสาร ซึ่งสามารถทำได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากกว่าเอกสารกระดาษ นอกจากนี้ เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ยังช่วยลดปริมาณการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ได้เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ใช้ในการบริหารจัดการลดลง ในขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาถึงแนวทาง การทำธุรกรรมในปัจจุบัน ในหลายประเทศได้มีการสนับสนุนให้มีการค้าแบบไร้กระดาษ หรือ Paperless Trading โดยเฉพาะการทำธุรกรรมพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ เนื่องจากเล็งเห็นถึงโอกาส ความได้เปรียบ และเป็นการพัฒนาศักยภาพขององค์กรเอกชนในเวทีการแข่งขันในระบบการค้าเสรี ทำให้การทำธุรกรรมระหว่างประเทศมีความรวดเร็วและถูกต้องแม่นยำ

องค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศทางด้านเศรษฐกิจหลายองค์กรก็ได้มีความพยายามในการผลักดันให้การทำธุรกรรมแบบไร้กระดาษนี้เป็นเงื่อนไขหนึ่งในการทำการค้าระหว่างประเทศที่ประเทศสมาชิกจะต้องสนับสนุนโดยดำเนินการตามหลักเกณฑ์ที่องค์กรนั้น ๆ กำหนดไว้ ดังจะเห็นได้จากข้อตกลงทางการค้าแบบทวิภาคีอย่าง FTA ที่ในระยะหลังได้มีการบรรจุหัวข้อเรื่องการสนับสนุนให้มีการค้าแบบไร้กระดาษเป็นส่วนหนึ่งของข้อตกลงด้วย พันธะสัญญาดังกล่าวเปรียบเสมือนการส่งสัญญาณสำคัญอันบ่งบอกถึงแนวทางการดำเนินธุรกรรมในอนาคตที่ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศจะเข้ามามีบทบาทมากขึ้น เพื่อรองรับการทำธุรกรรมแบบไร้กระดาษ ประเทศไทยซึ่งเป็นสมาชิกขององค์กรระหว่างประเทศหรือเป็นคู่สัญญาตามข้อตกลงเหล่านี้ก็ต้องอยู่ภายใต้พันธะสัญญาเช่นเดียวกับประเทศสมาชิกอื่น ๆ

ในส่วนขององค์กรภาครัฐซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศ เนื่องจากกิจกรรมพื้นฐานต่าง ๆ ของประชาชนและองค์กรทางธุรกิจทั้งในด้านธุรกิจและสิทธิพื้นฐานต่าง ๆ ตามกฎหมายจำเป็นจะต้องมีการทำธุรกรรมกับองค์กรภาครัฐ ทำให้องค์กรภาครัฐแต่ละองค์กรต้องมีการจัดเก็บข้อมูลและจัดทำเอกสารจำนวนมาก นอกจากนี้ ในระหว่างองค์กรภาครัฐยังต้องมีการติดต่อสื่อสารเพื่อประสานงานในการดำเนินงานส่วนต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของตน ซึ่งในอดีตการดำเนินธุรกรรมต่าง ๆ ขององค์กรภาครัฐมักประสบปัญหาความล่าช้าด้วยเหตุที่การบริหารจัดการข้อมูลและเอกสารที่ไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงได้มีการส่งเสริมให้นำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามาประยุกต์ใช้มากยิ่งขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า ปัจจุบันองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้มีการนำระบบเอกสารอิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการบริหารจัดการอย่างมาก อย่างไรก็ตาม แม้ประโยชน์ของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์จะมีมากมายและทดแทนข้อด้อยของเอกสารกระดาษได้เป็นอย่างดี แต่ด้วยมาตรฐานทางด้านเทคโนโลยีที่มีอยู่หลากหลาย และรัฐมิได้กำหนดแนวทางมาตรฐานเทคโนโลยีที่เหมาะสมชัดเจน ทำให้แต่ละองค์กรมีการใช้มาตรฐานเทคโนโลยีที่แตกต่างกัน ประกอบกับข้อกังวลที่หลายฝ่ายได้มีการตั้งคำถามขึ้นคือ หลักเกณฑ์ทางกฎหมายต่าง ๆ ในปัจจุบันสามารถรองรับการใช้เอกสารอิเล็กทรอนิกส์แทนเอกสารกระดาษได้อย่างสมบูรณ์หรือไม่ เนื่องจากแม้ว่าประเทศไทยจะมีพระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 ออกมาใช้บังคับแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงมีปัญหาเกี่ยวกับการทำ การใช้ และการเก็บรักษาเอกสารในรูปของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์อยู่ ทั้งเอกสารที่ได้จัดทำขึ้นใหม่ หรือเอกสารที่ได้มีการจัดทำขึ้นก่อนพระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์มีผลใช้บังคับ รวมทั้งกฎหมายฉบับดังกล่าวมิได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์มาตรฐาน และการรองรับสถานภาพทางกฎหมายของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่ชัดเจน จึงทำให้ระบบเอกสารอิเล็กทรอนิกส์มิได้ถูกนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างเพียงพอ นอกจากนี้ พบว่ามีการนำเอาเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ไปใช้ในทางมิชอบก่อให้เกิดการประกอบอาชญากรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มมากยิ่งขึ้น เช่น การฉ้อโกง การปลอมแปลงเอกสารทางอิเล็กทรอนิกส์ในธุรกิจการค้าและการพาณิชย์โดยอาศัยคอมพิวเตอร์หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ เป็นเครื่องมือในการกระทำความผิดอันส่งผลกระทบและก่อให้เกิดความเสียหายต่อเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งปัญหาในการรับฟังพยานหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ ทำให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจึงยังคงจัดทำ ใช้ และเก็บรักษาเอกสารกระดาษไว้เพื่อใช้อ้างอิง หรือเพื่อปฏิบัติตามกฎหมาย ควบคู่ไปกับเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ ก่อให้เกิดภาระและค่าใช้จ่ายจากการดำเนินการดังกล่าวตลอดเวลา

นอกจากนี้ ประเด็นความน่าเชื่อถือของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ก็เป็นข้อกังวลอีกประการหนึ่งว่า การปลอมแปลงเอกสารอิเล็กทรอนิกส์สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ เทคโนโลยีด้านความมั่นคงปลอดภัยของระบบเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ในปัจจุบันมีประสิทธิภาพและเสถียรภาพเพียงใด ดังนั้น การพัฒนากลไกต่าง ๆ เพื่อรองรับการประยุกต์ใช้เอกสารอิเล็กทรอนิกส์อย่างเต็มรูปแบบนั้น นอกจากการพัฒนาด้านกฎหมายแล้ว ในส่วนของเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องตั้งแต่กระบวนการสร้าง จัดส่ง และจัดเก็บต้องมีมาตรฐานและมีความมั่นคงปลอดภัย เพื่อขจัดข้อสงสัยในความครบถ้วนแท้จริงของข้อมูลในเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นเช่นเดียวกัน แต่ด้วยเทคโนโลยีในปัจจุบันมีหลากหลาย กฎหมายจึงจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดคุณสมบัติของเทคโนโลยีขั้นต่ำที่จะนำมาใช้ในกระบวนการต่าง ๆ ของระบบเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้เอกสารเหล่านี้มีความน่าเชื่อถือและสร้างความเชื่อมั่นในสังคม

ทั้งนี้ สืบเนื่องจากในปี 2549 ประเทศไทยจำเป็นต้องปฏิบัติตามกรอบกติกาขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization หรือ WTO) ในการเปิดเสรีทางการค้าและบริการอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งมีแนวโน้มเป็น Paperless Trading มากยิ่งขึ้น อันทำให้เอกสารที่ใช้ในการทำธุรกรรมต่าง ๆ ต้องจัดทำเป็นเอกสารอิเล็กทรอนิกส์พร้อมกันไปด้วย ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำ การใช้ การเก็บรักษาเอกสารที่อยู่ในรูปของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เพื่อแก้ไขปัญหาหรือข้อขัดข้องดังกล่าว อันเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อสร้างโอกาสและเพิ่มขีดความสามารถหรือศักยภาพของภาคธุรกิจ รวมทั้งการบริหารจัดการภาครัฐให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ปัญหาในเรื่องการรับฟังพยานหลักฐานที่อยู่ในรูปแบบของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ก็เป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งด้วยเช่นกัน ในกรณีที่เกิดข้อพิพาทขึ้นทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นประเด็นที่เห็นควรทำการศึกษา อันจะนำไปสู่ผลสำเร็จในการแก้ไขและปรับปรุงกฎหมายให้ทันต่อความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีในสังคมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

1. ศึกษาความหมาย ลักษณะเฉพาะ และสถานะทางกฎหมายลักษณะพยานของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์
2. ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาข้อขัดข้องทางกฎหมายวิธีสบัญญัติเกี่ยวกับวิธีการพิสูจน์ความถูกต้องแท้จริงของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ในประเทศไทย
3. ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาเรื่องการพิสูจน์ความถูกต้องแท้จริงของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์เพื่อให้มีความน่าเชื่อถือในการนำมาใช้เป็นพยานหลักฐานของต่างประเทศ และวิเคราะห์แนวทางเหล่านั้นว่านำมาใช้ในประเทศไทยจะเกิดประโยชน์อย่างไร
4. ศึกษาโครงการพัฒนากฎหมายการทำ การใช้ และการจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายในอนาคตต่อไป
5. ศึกษาและวิเคราะห์กฎหมายเกี่ยวกับพยานหลักฐานตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ และผลทางกฎหมายของกฎหมายที่ใช้บังคับข้างต้นกับพยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

ในปัจจุบัน แม้ว่าพระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 ได้บัญญัติ ห้ามมิให้ศาลปฏิเสธการรับฟังข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานในกระบวนพิจารณาก็ตาม แต่ประเด็นในเรื่องความน่าเชื่อถือของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ยังคงเป็นปัญหาอยู่ เนื่องจากกฎหมายมิได้กำหนดสถานะทางกฎหมายและหลักเกณฑ์การนำเสนอและรับฟังพยานหลักฐานประเภทนี้เอาไว้อย่างชัดเจน ประกอบกับมีความจำเป็นที่จะต้องนำเทคโนโลยีด้านความมั่นคงปลอดภัยของระบบเอกสารอิเล็กทรอนิกส์มาประยุกต์ใช้ด้วย ดังนั้น การพัฒนาและปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ย่อมสร้างความชัดเจนในเรื่องนี้ได้ และจะเป็นประโยชน์ต่อการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานประเภทนี้ด้วย

หอสมุดกลาง ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.4 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเอกสารเกี่ยวกับกฎหมายลักษณะพยานและกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนปัญหาในการพิสูจน์ความถูกต้องแท้จริงของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์เพื่อให้มีความน่าเชื่อถือในการนำมาใช้เป็นพยานหลักฐานต่อศาลในส่วนของกฎหมายวิธีสบัญญัติของต่างประเทศ เปรียบเทียบกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและวิธีพิจารณาความอาญาของไทย

1.5 วิธีการศึกษาวิจัย

ศึกษาโดยวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ทั้งหมด โดยรวบรวมข้อมูล หนังสือ เอกสาร บทความ วารสาร หรือสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ แล้วนำมาวิเคราะห์ รวมทั้งศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของต่างประเทศ เพื่อนำมาปรับใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของไทยต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อทราบความหมาย ลักษณะเฉพาะ และสถานะทางกฎหมายของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์
2. สามารถวิเคราะห์ปัญหาข้อขัดข้องทางกฎหมายวิธีสบัญญัติเกี่ยวกับวิธีการพิสูจน์ความถูกต้องแท้จริงของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ในประเทศไทย
3. สามารถกำหนดแนวทางการดำเนินการแก้ไขปัญหาข้อกฎหมายในเรื่องการพิสูจน์ความถูกต้องแท้จริงของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์เพื่อให้มีความน่าเชื่อถือในการนำมาใช้เป็นพยานหลักฐานของต่างประเทศ และวิเคราะห์แนวทางเหล่านั้นว่า หากนำหลักเกณฑ์ทางกฎหมายของต่างประเทศมาปรับใช้ในประเทศไทยจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศอย่างไร
4. สามารถกำหนดแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือทางกฎหมายของเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ในอนาคตต่อไป
5. เพื่อเป็นการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าและการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของประเทศไทย